

פסקי דין – ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ו פס"ד בעמוד פג
[עמוד פג] ביה"ד לעניני ממונות שע"י הרבנות הראשית לירושלים בהרכב הדיונים: הרב אברהם דב לוין,
אב"ד; הרב שמואל ביבס; הרב ברוך שרגא.

תיק מס' 478 – נז

פס"ד בתביעת זכויות הפלת ספר

נושא הדיון:

התובע מסר לנתבע זכויות הדפסה והולאה של ספר לפי הסכם שערכו ביניהם. טוען התובע שהנתבע ממשיך להדפיס ולהפיץ את הספר מעבר למוסכם ביניהם, והנתבע טוען שהתובע לא עמד בתנאי ההסכם מתחילתו.

עוד טוען הנתבע שהתובע כלל אינו בעל הזכויות של הספר, אלא בנו של המו"ל הראשון – ששיר לעזמו את זכות ההולאה של הספר – המתגורר בארה"ב, וממנו קבל הנתבע רשות להוליא את הספר. ואילו התובע טוען שקבל את זכויות ההולאה מהמו"ל הראשון. הנתבע טוען שהמו"ל הראשון תבע את התובע הנוכחי בפני רב, והרב יעץ למו"ל הראשון שכיון שכבר הודפסו הספרים אין לגרום למדפיס הפסדים, ועל המדפיס לתת למו"ל הראשון סכום מסויים, ותמורת זה הסכים המו"ל הראשון בדיעבד לאותה הולאה של התובע הנוכחי. למרות זאת, המשיך התובע הנוכחי והוליא את הספר בהולאות נוספות ללא קבלת רשות והסכמה מהמו"ל הראשון. משיב התובע שהמו"ל הראשון היה כמה פעמים במשך כמה שנים בחנות של התובע וקבל סטים עבור ההולאה. הנתבע מכחיש.

ב"כ הנתבע מליג יפוי כח מחתנו של המו"ל הראשון, שהוא מיופה כוחו של גיסו, היורש של המו"ל הראשון, המיפה את כוחו לתבוע בתביעה נגדית את התובע הנוכחי, על הולאת הספר ללא רשות במשך שנים.

התובע משיב שיש לו שטר מכירה מהמו"ל הראשון, תמורת כסף או סטים, אלא [עמוד פד] שברבות השנים השטר אבד. לדבריהם יש להם עדים על כך, אלא שלמעשה לא הציגו את העדות בבית הדין. התובע טוען שאחרי ששטחו בשעתו את טענותיהם בפני הרב, הסכימו שזכות ההולאה תהיה לתובע תמורת מספר סטים לכל הולאה שיתנו למו"ל הראשון. הנתבע טוען שההסכם התייחס להולאה שהיתה באותם ימים בלבד, ולא על כל ההולאות שהייתה. התובע טוען שערך מחדש את הספר בתוספת מראי מקומות, וע"כ הזכויות של כל הספר שייכות לו.

פס"ד:

- א. זכותו של המו"ל הראשון לשויר לעזמו את זכות ההדפסה החוזרת.
- ב. התובע לא הוכיח בשטר או בעדים שקנה את זכות ההולאה מהמו"ל הראשון, וע"כ אין לו כח תביעה בתיק זה.
- ג. על טענת התובע שחידש את המפתחות לספר, אם אכן כן, הוא בעל הזכויות על המפתחות שחידש.
- ד. אם יאזל הספר מהשווק, ראוי יהיה היחיד לכלס הספר כדי ללמוד בו.

השאלה לדיון:

האם יש למדפיס זכות למנוע מאחרים להדפיס את הספר, או אף לכלס חלק ממנו.

תשובה:

כתב הטור חו"מ סי' רמ"א סעיף ז, הנותן מתנה לחבירו אינה מתנה אלא אם כן שיהיה בדעת הנותן שתהא ברשות המקבל לעשות בה כל חפצו. במה דברים אמורים שנותנה לו סתם אלא שניכר מתוך מחשבתו שאינו מכוין ליתנה לו שיעשה בה כל חפצו, אבל אם מפרש אפילו אם נתנה על מנת שלא ליתנה לאחר או שלא למוכרה או שלא להקדיש או אפילו על מנת שלא יעשה בה שום דבר אלא דבר פלוני, הויא מתנה לאותו הדבר שמפרש. ומקורו טהור מההיא דיש נוחלין ב"ב קלד במעשה דבית חורון דאמרו חכמים כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה. וכתב הר"א ש"ל לא דוקא הקדש, דה"ה מתנה. ודוקא בסתם אבל אם פירש הוי מתנה לאותו דבר. וה"נ אמרינן ב"ב קלז ב אחריו זה נתון כך במתנה ע"מ שתחזירהו לי, אע"פ שאין יכול להקדישו, הוי מתנה רק שיחזירהו לבסוף. וכתב בפרישה הטעם דכיון דאמר כן בפירוש הרי המתנה מזכרת וכאילו נתן [עמוד פה] לו כלי זה ע"מ שיהיה שותף בו עמו, דודאי שמה מתנה, ה"נ נתן לו החפץ והשאיר לעצמו שלא יהיה רשות להקדישו, וכל תנאי שבממון קיים. משא"כ נתן לו סתם ולא התנה עמו כלום וגילה דעתו שלא נתנו לו לכל דבר דאין המתנה מזכרת.

הרי בהדיא דיש כח ביד אדם להשאיר לעצמו זכויות במתנה או במכר, דהוי מכר לאותו הדבר בלבד. ובנידון דידן מוכר לו את הספר או את הקלטת עם כל הזכויות בהם חוץ מזכות העתקה, וביד אדם להתנות בדבר שבממון ותנאו קיים. ולפי"ז אם כתב בהדיא שאוסר זכות ליכנס והעתקה, אסור לשום בר ישראל להעתיק או לכלם אפילו לעצמו שאינו עשוי למכירה לאחרים, כי על דעת זה הוא מוכר לו.

וכתב בשו"ת הרמ"א סי' י' בענין הגאון מהר"מ מפדוואה שהדפיס החיבור הגדול משנה תורה להרמב"ם וקם אחד מעשירי הארץ כנגדו והדפיס גם כן הספרים ואמר שדין הוא עם הגאון שהוא ימכור ספרים ראשונה והואיל ובעוונותינו שרבו אין ידינו תקיפה לעשות כפי תורתנו מ"מ לא נניח את שלנו ונאמר שכל ישראל ומי שבסם ישראל יכונה לא יקנה שום ספר מימוני החדשים רק מאותן היוצאים מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כחו. והביא ראיה מהא דאיתא בפרק לא יחפור ב"ב דף כא ב אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקים ריחיא ואתא בר מבואה חברה וקא מוקים דביה, דינא הוא דמעבד עליה. מדקאמר ואוקי גביה שעשה דבר זה בידיעתו ואפ"ה יכול לעבד עליו, א"כ הרי לפנינו שאין לו לשני לדפוס זה כלל ע"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק סי' מד כתב בתשובה לאבד"ק זאלקווא אשר תבע מדפים מלבוז את ר' יוסף הירש בדבר הדפסת השו"ע יו"ד עם הפמ"ג וחוו"ד ופת"ש, וטען המדפים מלבוז שקנה הזכות מהמחבר, וע"ז השיב האב"ד דזאלקווא דמה מכר ראשון לשני כל זכות שיבוא לידו, וכאן המחבר עצמו אין לו כח וזכות בזה מאחר שבהדפסה ראשונה לא נזכר שום איסור. ואם היה נזכר איסור היה אפשר לדון שיש איסור עד כלות הזמן שגבול וכו'. והשיב הרב שואל ומשיב דדבריו תמוהים, דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה לדבריו מתקבלים על פני תביל, פשיטא דיש לו זכות בזה לעולם, והרי בלא"ה אם מדפיסים או מחדשים איזה מלככה אינו ראוי אחר לעשות בלא רשותו, ומעשים בכל יום שהמדפיס חייב יס לו ולבאי כוחו זכות. וע"כ פשיטא דאסור להשיג גבולם, ואף שכבר כלו הספרים אסור להדפיס, כי באמת המדפיס רואה להדפיס יותר רק שאין לו כל כך ממון ומדפיס בזא"ז, וע"כ הדין ברור עם המדפיס ע"כ.

ובשו"ת בית יצחק סי' עה השיג עליו וכתב ואחר מחכת"ה אינני רואה ראיה לזה דאף שהתורה דיליה היא מ"מ כיון שנתן ללמוד או מכר ספריו ודאי בעין יפה נתן כדאמרינן משה רבינו נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך. ובפאת שדך סי' קנח עמד על דברי השו"מ והרי בתורה כתוב מה אני בחינם אף אתם בחינם, וכן ה"ה באמת שאומן ראוי ליטול שכרו מושלם על שמלמד ואומנתו לשוליא דיליה אבל החכם אסור לו ליטול כלום על מה שמלמד לתלמידיו.

ובשור"ת שיערי דעה סי' קמח כתב לאפילו לפי מה דהדר ביה רבא בקדושין דף ל' א' ואמר אין תורה ועמוד פון דיליה היא דכתיב ובתורתו יהגה יומם וליילה רק לענין שהרשות בידו למחול על כבוד תורתו, אבל כבוד שאין בידו למוכרו ולתתו לאחר וכמפורט בסוטה כ"א א' דכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, ועיקר הדבר איננו דררא דממונא כלל כדאמרינן בנדרים ל' א' מה אני בחינם.

אמנם בשור"ת חת"ס חו"מ סי' עט כתב והנה הנהיגו רבותינו הקדושים אשר מפייהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים לגזור חרמא ושמחות על מדפיסים ספרים שלא ישיגו גבול מדפיסים ראשונים על זמן מה, ובדקתי בספרים ומלאתי הסכמה קרוב למאתים שנה, ונראה שהתחיל זה אחר שהדפים מהר"מ פאדווא ספרי הרמב"ם שלו, מכאן ואילך החלו לגדור גדר בפני פורכי פרץ, וגזר הרמ"א גזירתו. ובתורף דבריו ראוי היה לגדור גדר ואפילו לא יהיה מן הדיון, ואע"פ שלא נמנו עליה חכמי ישראל ובמנין אחד, מ"מ המנהג שנהגו הכל מכמה מאות שנים ומדפיסים כולם ניחא להו בהאי תקנתא, וכבר כתב רמ"א בתשובה סי' נב בהאי ענינא דמשיג גבול דמופלג בתורה יכול לגזור נידוי בכך אפילו תלמידו. ועוד שכבר נהגו כל מדפיס בטוח שלא יבוא אחר וישיג את גבולו, נמצא שהוא בטוח במערופיא שלו יותר ממלודת הדג לפרש"י ופסיק חיות טפי הרבה ממלודת וריחיים ולא מיקרי לגבי השני הפקר דהרי יכול להרויח בספר אחר אם זה הדפיס ש"ס ידפיס הוא הרמב"ם, והלא הראשון אינו יכול לעסוק בדבר אחר שכבר הוליא הולאותיו על ש"ס ע"כ.

ובשור"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קנג כתב משום ספר תבואות שור בהקדמתו מודעא רבא לאורייתא מאת הגאון מוה"ר פייבל הלוי בזה"ל והמפורסמות אין צריך ראייה כי יכול כל אדם לאסור את שלו ומהאי טעמא אוסר את הדפסת ספרו. ומחלה שם כל גדולי דורו לאסור איסר על הבאים לפרוץ גדר ולהרוס גבול אשר גבולו ראשונים לכל ימים איזה מדפיס את ידו להדפיס ספר מבלי רשות מחברו. וכ"כ בעמח"ס ראש המזבח וז"ל ומי לא יודה בפה מלא אשר לו הכח והמשרה לאסור את שלו על כל אחד ע"כ.

ובשור"ת נו"צ מהדור"ת שאלה כד כתב על ראובן שחיבר פירוש על סדר נזיקין וקדשים והלך אלל שמעון המדפיס שידפיס לו את שני הסדרים עם פירוש רש"י ותוס' ופירוש של המחבר הנ"ל למטה. והנה דרך המדפיסים אחר גמרם כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר, וזה המדפיס יש לו הרבה אותיות, לכן לא קלקל הסידור והניחו כמות שהוא רק הסיר מלמטה הפירוש החדש, והדפיס לעצמו שני סדרים הנ"ל עם פרש"י ותוס'. וטוען ראובן שיחזיר לו חלקו מסידור האותיות כדין כל הנהגה ממלכת חבירו כדין מעין המסקה שדות והמקיף את חבירו משלוש רוחותיו. ושמעון טוען מאחר שהאותיות הם שלו יכול להשתמש בהם כרצונו. ואחר הישוב העלה שחייב לשלם חלקו שהרי מחסרו הרבה שאם לא היה שמעון מדפיס סדרים הללו הו' שכיחי וקפצו זביני על ספריו שאפילו מי שלא היה קונה פירוש לחוד מ"מ אגב שהיה צריך לשני סדרים הללו ללמוד מתוכם גמרא היה מוסיף איזה דבר לקנותם עם פירוש של ראובן ועכשיו שמדפיס שמעון יהיה סדרים הללו שכיחי ובזול ולא ימצאו כ"כ בריוח קונים שיקנו מראובן וכיון שגורם לראובן הפסד בזה מגלגלין עליו כל מה שנהגה חלקו מסידור האותיות, ואע"ג דאין הנידון דומה לראיה דידן מ"מ כ"ס שיתחייב בנידון דידן שהוא מדפיס הספרים שלו שגורם לו בזה הפסד גדול שאסור [עמוד פז] לעשות כן בלי הסכמת חבירו דהוה ליה זה נהנה וזה חסר דחייב לכאן הוא חסר שלא יקנו עוד ספרים וקלטות שלו.

ובשור"ת עמודי אש ח"א דף ס"ו הסתפק הרב שמעון אבד"ק אופינא ע"ד איש אחד שלמד מלאכת הכביעה והפריז כסף רב עי"ז והיה לו ספר כתוב כל פרטי הסממנים וסדר המלאכה מהחל ועד כלה ולמד ממנו מלאכת הכביעה והחזיר אח"כ הספר לבעליו וטבעו בעל הספר בדין שהוליא הולאה רבה עי"ז והוא גם

יבדל לאומנותו וטובע שיחזיר לו גם ההעתק. ורלה להביא רחיה לאסור ע"פ מה דאיתא בסנהדרין ד' נ"ט אמר ר"י אינו יהודי שעוסק בתורה חייב שנא' תורה ליוה לנו משה וגו' לנו מורשה ולא להם ופי' רש"י ואיכא משום גזל ופריד וליחשביה גבי שבע מלוות ב"נ מ"ד מורשה מגזל גזיל ליה ומ"ד מאורסה כנערה המאורסה דבסקילה ע"כ. ונפסק ברמב"ם בפ"ה מהל' מלכים הל' ט' ופי' הכס"מ שמחוייב מיתה מחמת גזילה ומחמת נערה המאורסה. וא"כ דלפי הטעם דלנו מורשה ולא להם ותורת ה' תמימה וכזה דומה ענין העתקת ספר הכזב אף שלא חסרו והחזירו עדיין מה שהעתיק גזילה אכלו ומחוייב לקיים והשיב את הגזילה אשר גזל אבל כאשר אין ללמוד מאגדה. והשיב לו המחבר הרב אברהם שמואל בר' יאודה מראסין ז"ל פשוט שאין לחייב להגנב רק להשיב מה שגנב אבל לא לשלם מאומה בעד שנהנה שהעתיק מספרו וגם ודאי שאינו מחוייב להחזיר ההעתק לנגזל כי המטלטלין הנגזלים או הנגנבים והשתמש בהם הגנב או הגזלן לא מחזירים רק מה שגזלו או גנבו בלבד אבל זכו בדיוח מתקנת השבים כמב' בגמ' ובשו"ע חו"מ סי' קס"ג.

ומה שרלה לדמות לגוי שעוסק בתורה לפי הדרש לנו מורשה ולא להם שהוא גזלן הרי לא חסר לנו והוי זה נהנה וזה לא חסר י"ל אחרי שהתורה מוחה בהם שלא יעסקו בתורה הוי כהדר בחצר חבירו וחבירו אמר לו לא ולא ילא דחייב כמ"ס בסי' קס"ג סעי' ו'.

אלא דאיכא לאסתפוקי אם מה שגרם לו הפסק כשהשתמש זה שהעתיק באלו אומנות אם חשוב הוא חסרון ושישלם עי"כ מה שנהנה ודומה זה לדר ומשתמש בחנותו של חבירו שלא מדעתו שאינו כלל בעיר והחנות לא קיימא לאגרא אבל לבעל החנות הזאת יש חנות אחרת בזה המבוי שיושב שם שותפו וסוחר מסחרו וכאשר עוסק זה הדר שלא מדעת בחנות השני לגרע להפרנסה מהחנות השני של חבירו אם חשוב הוא זה נהנה וזה חסר דמחייב או לא. וגדר הספק זה נהנה וזה חסר חייב כשנהנה זה מחסרוננו של זה אבל כשהנאה היא מהחפץ שלא מתחסר לבעלים פטור, ואף דנמשך חסרון במקום אחר הוא זה רק כגרמא לבד, או"ד כיון שיש קפידא להבעלים בזה שע"י גרמא ידידה יש להם היזק הוי שפיר זה נהנה וזה חסר. והביא רחיה והא דאמרי' בב"ק כ: את גרמא לי הקיפא יתירא ולפי מה שכתבו התוס' שם דמחמת שדה האמלעי ההיקף מבחוץ גדול יותר מדאי יעוי"ש.

הנה זה לא עשה מאומה לא היזק ביד ולא גרמי ואף רחוק הוא מגרמא כי הוא לא הכניס לשדה שלו באמלע שדות חבירו ושדות של חבירו המה מרוחקים משעת ימי בראשית ועכ"ז אחר שע"י קנינו ורכוש יבוא גרמא לשל חבירו הוי שפיר חסרון לחבירו שיתחייב מחמת כן בעד ההנאה [עמוד פח] לשלם. עיי"ש שהאריך והשאיר בל"ע.

ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' קנ"ז דן בדבר אשר אחד המליא מים מתוקים ומריחים והשיג ע"ז רשיון מבית מועלת הרפואה בוארשא. ועתה קם אחד הדר במרחק ט"ז פרסה ממנו והדפיס כמתכונת של האיש הנ"ל ועושה מים הנ"ל ומדפיק עליהם טעקטין שכתוב בהם שם האיש וטוען הראשון שאינו רולה שהלה יהנה מזכותו שהשיג רשיון מה שעלה לו בטורה והולאה. וכל הדיון שלו אם מותר לו להשתמש בפירמה שלו אבל לא דן אם מותר לו למכור המים הנ"ל. ובתורף דבריו אבל לענין אם מותר לו לכתחילה לעשות כן כשחבירו אינו נותן רשות הנה בדר בחצר חבירו כתבו התוס' בב"ק כ: שיכול לעכב עליו אף שאינו חסר ואף למ"ד כופין על מידת סדום מ"מ בזה יכול לעכב וכן כתב הנמוק"י בשם הרא"ה והריטב"א שכל דבר שהוא שלו אין שייך לכופו לתיתו לחבירו להשתמש בו מלד שאינו חסר בזה.

ובשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ר"ב נשאל בבי"ס שמלמדים יהדות ומלמדים מכמה ספרים ואין לכל הבנות

כל אלה הספרים ומלכמים מאמר אחד מספר פלוני ומאמר אחר מספר אחר אם לא היו נכנס באומנות חבירו דאם לא יכלמו יהיו מוכרחים לקנות את הספרים. והעלה להתיר דכיון דאין מדפיסים לרבים ואע"פ שע"י נמנע הריוח מהמדפיס במה שאין כל תלמיד קונה כל הספרים הנה זה רק מניעת הרווחה ולא יורד לאומנותו של חבירו ובפרט שמלכמים רק עלים בודדים לא בצורת ספר כלל. וכמוכן דאין להפיץ הקונטרסים רק במסגרת פנים בביה"ס עיי"ש.

וכן כתב מרן הראשון ל"ר' עובדיה יוסף שליט"א במכתב שמותר להקליט מקסמות לאורך עמנו אעפ"י שכתוב בהם כל הזכויות שמורות וכ"כ מקסמות של שירים או מהרדיו וכיו"ב אך לא נימק טעמו.

אך לפי מה שנת' לעיל דיך בכח אדם לאסור את שלו וכל שמכר בתנאי הוי דבר שבממון שתנאו קיים. אלא אם מלכמים דף או שיר מן השירים שבקלטת כיון שהוא לא במתכונתו איכא למימר דעל דבר כזה לא קפדי. אולם בתוכנות מחשב שהם כותבים בהדיא שאינם מוכרים את התוכנות אלא רק נותנים רשות שימוש לאסור להעתיקן ללא כל ספק ואפי' חלק ממנו. ואז ראיתי בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד סי' מ' אות י"ט שכתב בדבר אחד שעשה טייפ מדברי תורה וכתב שאוסר לעשות מטייפ שלו עוד טייפס ודאי אסור כי הוא ענין שזה כסף ועשה הטייפ להרויח מזה שאחרים שיראו יאמרו לו שאלו שאלו כאלו משום מדת סדום וממילא כיון שהוא חפלו אין ראוי ליקח אותו להשתמש בו שלא ברשות ואף כשלא שמעו ממנו בסתמא כ"ז שלא הרשה בפירוש והוא איסור גזל עיי"ש. וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר להרה"ג ר' שרגא פייוויש שליט"א דאם המו"ל אוסר הספר לכלם למה יהיה מותר לכלמו אפי' לעמנו בלי רשות המו"ל הרי הוא שלו ולמה לא יהיה לו כח לאסור את שלו לאחרים אם כל יחיד יבוא לכלם הספר למי ימכור אותם ובמקום שאסור מלד דינא דמלכותא אז גם הב"י מודה שגם בספרי קודש של תורה אסור דכל שהוא תקנה לטובת המחברים ובפרט בציורים שזה אינו תורה. וה"ה לאסור להעתיק קסטה של טייפ עיי"ש.

אולם נראה אם אזלו הספרים והקלטות מן השוק וא"א להשיגם כדי ללמוד בהם ובעלי הזכויות לא ועמוד פטן מוליאים הספרים מסיבות שונות ומשונות נראה דשרי לכלם לעמנו כדי ללמוד בו דוקא אך לא ללרכי מסחר. כמב' בשו"ע חו"מ סי' רכ"ב סעי' כ' המפקיד ס"ת אלל חבירו לא יפתח בגלל עמנו ויקרא וה"ה שאר ספרים. ובהגהה וכן אסור להעתיק ממנו אות אחת וה"מ בע"ה אבל ת"ח שאין לו ספר כיו"ב מותר לקרות ולהעתיק ממנו כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אללו ובמקום ביטול תורה שאין ספרים נמלאים יכולים בי"ד לכופ לאחד להשאיל ספריו ללמוד בהן ובלבד שישלמו לו מה שיתקלקלו הספרים והוא מתשובת הרא"ש כלל כ"ג אות ג'.

ועיין בסמ"ע אות מ"ה שדייק ממס"כ מור"מ אדעתא דהכי הפקידו אללו ומזה מוכח דאם ידעין דקפיד אסור. ובש"ך אות ל"ה השיג עליו והעלה דאפי' קפיד בודאי מותר להעתיקו ואע"ג שמקלקלו קצת וטעם דלא יבזו לגנב לריך דאע"ג דמסתמא מקפיד בהכי מותר וזה דעת מור"מ שמתחילה כתב שמותר לקרות ממנו כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אללו כל' שמטעם זה מותר לקרות ולהעתיק אע"פ שמקלקלו ואח"כ כתב שיכולים בי"ד לכופ להשאיל ספריו ובכלל זה ג"כ שמותר להעתיק אפי' חבירו מקפיד על העתקה מטעם דלא יבזו לגנב וכמוש"כ העיר שושן וכן נ"ל עיקר עכ"ל.

ובשו"ת חת"ס חלק חו"מ סי' ב' הוסיף תבלין על דברי הש"ך בדקדוק לשון ר' יהודאי גאון שכתב אסור להעתיק ממנו אפי' אות אחת משום דמרע ליה לפקדונו אין במשמעות זה שהספר נקרא ונתקלקל ע"י העתקה והחוש מעיד שזה אינו, אלא דמרע ליה פירוש מזלזל בשיווי הספר דבימיהם לא היה הדפוס והעתיקו הספרים בכת"י וככל שהספרים יותר מצויים ומועתקים ומוגהים המה יותר בזול ואינם שווים

כ"כ נמלא ע"י שזה מעתיק אפי' אות א' מספרו של זה להגיה ספר אחר ע"י אות זה הרי מגרע ומזלזל פקדונו של זה. ובתורף דבריו כתב עמ"ס הרמ"א משם תשובת הרא"ש הנזכר לעיל על דיון שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילה ונתן עליו קנס עשרה זהובים בכל יום מפני שהיה ביטול תורה בעיר והיו אנשים שהיה להם ספרים ולא ראו להשאילם וכתב שיפה דן ואני מסכים איתו, ובלבד שיסומו שלושה שמאים הספר ואם יפחת ויתקלקל שישלם השואל הפחת ע"פ אותן שמאים ויתן משכון שומת הספר ע"כ. וכתב ע"ז היינו אם הבעלים אינו ת"ח ולא ילא שכרם בהפקדם, או אפשר זכות הרבים שאני. ע"כ הרי בהדיא היבא דיש ביטול תורה או הפסד לימודים ע"י שבעל הזכויות לא מוילא הספרים לאור מותר לכלם ולהעתיק לעצמו אבל אם אפשר להשיג את הספרים ונמצאים למכירה יש לו לקנות ולא לכלם כי יש כח ביד האדם לכלם את שלו ושירותו במכר שויר. וכן כתב בהדיא בביאור הגר"א חו"מ סי' רל"ב ס"ק מ"ו אבל בידוע שמקפיד אסור מיהו במקום ביטול תורה מותר עיי"ש.

כלל העולה: א. אדם שהדפיס ספר ושייר לעצמו הזכויות, כל הזכויות שמורות לו ואין רשות לשום אדם להדפיסו ללא נטילת רשות. ב. ה"ה לקלטה של ד"ת או שירה וזימרה שאסור להעתיקן אפי' אפי' לאורך עצמו. ג. אם רוצה להעתיק דף מספר או שיר מקלטת לאורך לימוד וכדו' מותר כיון דלא קפדי אלא"כ פירש להדיא אפי' חלק ממנו. ד. תוכנות מחשב שכתוב שמוכרים רק זכות שימוש אסור להעתיק מהם כלל ואפילו חלק ממנו. ה. היבא שאזלו ספרי הקודש או קלטות של ד"ת והלכה ובעלי [עמוד כ] הזכויות לא מדפיסים כדי לזכות את הרבים מותר לכלם ולהעתיק לאורך עצמו.

הרב ברוך שרגא.

לכבוד ידידנו הדגול רב פעלים לתורה ולתעודה אולר כלי חמדה יראת ה' היא אולרו הרה"ג סוע"ה רבי יצחק מ' שחיבר (שליט"א) הרב הראשי לארגונייה.

שלוש וברכה וישע רב. אודות שאלתו אם יש דין ירושה לבנים אשר אביהם חיבר חיבורים בדברי תורה, שיוכלו לאסור על כל אדם הדפסת החיבורים בלי רשות, משום השגת גבול, או דילמא כיון דקיי"ל (נדריס לז א) מה אני בחנם אף אתם בחנם, אין לירשם זכות לעכב הדפסת החיבורים ולמנוע הפלאתם. הנה בשו"ת שערי דעה ח"א (סי' קמח) נשאל בגדול אחד שליוה לבניו קודם פטירתו להדפיס כתבי הקדש שלו, ויש ביניהם זכור ופשוטים, האם הזכור נוטל פי שנים מהריוח שיוגיע מן החיבורים לאחר הדפסתם והפלתם, והרה"ג השואל האריך להוכיח שהזכות שהיתה למחבר לפרסם דבריו ברבים יכול להוריקה לבניו, והזכור נוטל פי שנים וכו', והגהמ"ח כתב לחלוק על זה, שאפילו לרבא דמסיק בקידושין (לכז ב) דתורה דיליה היא, דכתיב וכתורתי יהיה יומם ולילה, היינו דוקא לענין שהרשות בידו למחול על כבוד תורתו, אבל ברור שאין בידו למכור וליתנה לאחר, כדאמרין בסוטה (כא א) מדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בזו יבזוז לו. ועיקר הדבר איננו דררא דממונא כלל, כדאמרין בנדריס (לז א) מה אני בחנם אף אתם בחנם, וכן פסק הרמב"ם (בפ"א מהל' ת"ת ה"ז). וא"כ איך יהיה זה בכלל אשר ימלא לו האמור לענין זכור וכו'. וכל זה פשוט לפע"ד. ע"כ. ולכאורה היה מקום לומר, שאע"פ שאמרו מה אני בחנם אף אתם בחנם, ומטעם זה כתב הרמב"ם שם שאסור ללמד תורה שבעל פה בשכר וכו', וכ"כ עוד הרמב"ם (בפ"א מהל' ת"ת ה"ב) שמאנה על כל חכם מישראל ללמד תורה לתלמידים, שנא' ושננתם לבניך, מפי השמועה למדו, בניך אלו תלמידים, שהתלמידים קרויים בנים, שנא' וילאו בני הנביאים (ומקורו בספרי ס"פ ואתחננו). אולם זהו לענין לימוד הדברים בעל פה, שאינו ראוי למנוע טוב מבעליו, וחייב ללמד תלמידים כפי כחו, אבל לא מלינו שהוטל על הרב חיוב לטרוח בכתיבה והדפסה, שהרי כמה גאוני עולם לא העלו חידושיהם על ספר, והסתפקו במה שלימדו תורה ודעת בעל פה, ותלמיד חכם שטרם ויגע וקידל על עמלו טורח הכתיבה וההדפסה, זכותו לאסור על אחרים הדפסת ספרו, וכמו שכתב הגאון בעל הפלאה בהקדמת ספרו שגוזר בגזרת נח"ש על כל מי שיקרב להדפיס את חיבורו ללא רשות ממנו, הן כולו הן מקלתו. כיעו"ש. וממילא יכול גם להוריק זכותו זו לבניו אחריו. וכן ראיתי להגאון שואל ומשיב קמא (ח"א סי' מד) שכתב, שמחבר שהדפיס חיבורו בדברי תורה, והפיץ דבריו על פני תבל, פשוט שיש לו זכות בחיבורו לעולם ועד, שהרי אף בדבר הרשות כשאיש מדע מחדש וממלא חיזה פטנט במקצוע מסויים, אין שום אדם ראוי להפילו בלי רשות הממלא, משום השגת גבול, ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם? וכן באמת מעשים בכל יום שמחבר המדפיס חיבור, יש לו ולבאי כחו זכות יורשים, ויש כח בידו לגזור על כל העולם שלא ידפיסו הספר בלי רשותו או רשות באי כחו, וכמ"ש ההפלאה בהקדמתו, וכן הכל"ח נדפס מחדש על פי רשות בני הגאון המחבר, ואע"פ שלא גזרו בפירוש על זה מעולם, מ"מ איסור גמור הוא להדפיסו בלא רשות המחבר או הורשים. ע"כ. וכיו"ב כתב הגאון הנל"ב בשו"ת משיב דבר (חאו"ח סי' כד), והסביר מ"ש בעירובין (נד א) ומדבר מתנה, שהתורה ניתנת לו במתנה, שלא יסכחנה. (וכמ"ש בשמות רבה (פר' מא סי' ו), כל ארבעים יום שהיה משה למעלה היה לומד ושוכח, עד שנתן לו הקב"ה את התורה במתנה, שנא' ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו. וכן הוא בנדריס (לח א). ע"ש.) וממתנה נחליאל, נחלו אל, כלומר שמסייעים אותו לחדש חידושים בתורה, ושתהיה נחלתו שאין לה הפסק, וכמ"ש בראש השנה (יב ב) מה נחלה אין לה הפסק וכו'. ולכן יכול להוריק או ליתן זכות חידושיו לכל מי שיראה, אבל אינו ראוי לזכות על יורשיו לאבד ח"ו את פסקיו וחידושיו וכו'. עכ"ל. (וכן הובאו דבריו בראש סו"ת יד הלוי ירושלים תשכ"ה). והגאון רבי שמעון סופר גאב"ד ערלוי בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (סי' רלכ) הביא מחלוקת האחרונים בחו"מ (סי' רעו ס"ו) בדין ירושה בטובת הנאה, וסיים, ומכל מקום כיון שהמלכות מקפידה על זה, והלכה והיושר מחייב כן, יש בזה משום דינא דמלכותא דינא, וכמ"ש

כיו"צ הרמ"א בהגה בחו"מ (סי' רנט ס"ז), וה"ה כאן שיגע ועמל המחבר בספרו, מן הראוי שגם בניו ויורשיו יהיה להם זכות בספר שחיבר אביהם. ע"פ. אכן בשו"ת בית יצחק (חיו"ד ח"ב סי' עה) האריך בזה, וכתב, דמ"ש השואל ומשיב שיש למחבר זכות עולמית, ואסור לאחר להדפיס אפי' מכר הספרים, אינני רואה ראייה לזה, דאף התורה דיליה היא, כיון שמכר ספריו ודאי שבעין יפה נתן, וכמ"ש מה אני בחנם אף אתם בחנם, ואין לאסור על אחר להדפיס ספרו עד שישלם עבור זכותו, כי מי הוא האוסר, והתורה נמשלה למים לשאוב ממנה בלי תשלום, ואין התורה קרדוס לחפור בה וכו'. ולכן ל"ע בהוראת השואל ומשיב בזה. ומ"מ הואיל ומאד דינא דמלכותא אסור במדינות אלו להדפיס בלי רשות המחבר, לפי המבואר בש"ך (סי' רנט), גם בנ"ד שכבר נהגו שלא להדפיס מיראת המלכות בלי רשות המחבר, בכה"ג חייבים להחזיק בדינא דמלכותא, וכ"ש בנ"ד שהגאון השואל ומשיב אוסר ע"פ דין תורה, בודאי שצריך להחזיק בדינא דמלכותא וכו'. ע"פ. (וע"ע בשו"ת בית יצחק חלק חו"מ סי' פ). (ושם אות ו פלפל לענין אם הבכור נוטל פי שנים בריוח הבא מן החיבורים. וע"ע בשו"ת שערי דעה ח"א (ס"ס קמה). ע"פ). ויש מקום לפלפל בדברי קדשו, ועכ"פ לדינא פשט המנהג לאסור הן מדינא דמלכותא, והן ע"פ גזירת והסכמת המחברים, והרבנים המסכימים לחיבור. כל זה כתבתי כחותה על הגחלים, למהר להשיב למעב"ת מפני הכבוד. וכסא כת"ר ירום ונשא וגבה מאד. בכבוד רב עובדיה יוסף ס"ט.